

شناسایی موانع و محدودیت‌های اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی

محمدفرزاد میرزایی قلعه* و هادی قره‌گوزلو

شورای عالی مناطق آزاد

چکیده. در طی دهه‌های اخیر اعطای تسهیلات و اعتبارات دولتی به عنوان یکی از استراتژی‌های توسعه روستایی مورد تأکید قرار گرفته است. بر این اساس امروزه اعطای این اعتبارات یکی از روش‌های اصلی تأمین سرمایه در کشور است. هدف پژوهش حاضر شناسایی مهمترین موانع و محدودیت‌های این اعتبارات در توسعه روستایی است. پژوهش حاضر از جمله تحقیقات کمی و با رویکرد آسیب‌شناسانه و جامعه آماری تحقیق شامل کارشناسان و خبرگان دولتی و دانشگاهی آشنا به موضوع تحقیق می‌باشد. گردآوری اطلاعات به شیوه اسنادی و میدانی و از طریق مصاحبه و تکمیل پرسشنامه صورت پذیرفته است. تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی و ابزار SPSS صورت پذیرفت. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مهمترین موانع در اثربخشی اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی مربوط به عوامل ۱- اقتصادی، ۲- نهادی - ساختاری، ۳- ضعف نظام اداری، ۴- ضعف نظام پایش و نظارت ۵- ضعف نظام آموزشی - مدیریتی است که عامل اول یعنی اقتصادی بیشترین سهم (۵۱/۵۲) و عامل آموزشی - مدیریتی کمترین سهم (۵/۰۷) را در تبیین کل متغیرها دارند. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که بخش عمده‌ای از چالش‌ها و موانع اثرگذار در این زمینه به پایین بودن مبلغ تسهیلات و مشکلات مربوط به تأمین وثیقه و پیچیده و طولانی بودن فرایند نام‌نویسی و دریافت این تسهیلات باز می‌گردد.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، اعتبارات و تسهیلات، دولت، تحلیل عاملی.

* نویسنده‌ی عهده‌دار مکاتبات
دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۱، پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۱۶.

۱- مقدمه

قرن بیستم در شرایطی به پایان رسیده است که در پی ناکامی راهبردهای پیشین توسعه روستایی در زمینه مسائلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست، هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعدد دست به گریبان است؛ و از همین روست که در سال‌های اخیر، بار دیگر توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته است و نظریه پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان حکومتی نیز برآنند تا با ارائه راهکارها و راهبردهای جدید، از معضلات و مسائل گریبان‌گیر این نواحی بکاهند. در طی دهه‌های اخیر بشر با تناقض‌های زیادی از جمله عدم توزیع عادلانه درآمد، گسترش فرسایش‌های زیست محیطی، تبعیض و نابرابری‌های اجتماعی، گسترش فقر و تداوم گرسنگی روبرو شده است [۱۴]. این مشکلات در نقاط روستایی به شکل حادتری وجود دارد. نقش و جایگاه روستاها در فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای و ملی و پیامدهای توسعه نیافتگی نواحی روستایی مانند فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت و غیره موجب توجه به توسعه روستایی گردیده است [۱]. روستاها با توجه به نقش مهمی که در نظام تولید و اشتغال کشور دارند و همچنین با عنایت به سکونت حجم قابل توجهی از جمعیت که در خود جای داده‌اند، در نظام برنامه ریزی کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند و از اجزاء و عناصر اصلی توسعه ملی به شمار می‌آیند [۴]. در بسیاری از منابع توسعه تصریح شده که توسعه روستایی باید مرکز هر بحث و مذاکره در فرایند توسعه ملی باشد. در حقیقت توسعه روستایی کلید همه جریان‌های توسعه است [۵]. مشکلات ناشی از عدم توسعه روستایی به گونه‌ای نیست که بتوان آن را به یک روستا یا چند نقطه روستایی محدود کرد، بلکه دامنه تأثیرگذاری آن شهرهای کوچک و بزرگ را نیز در بر می‌گیرد و این گونه است که بسیاری از معضلاتی که امروزه جامعه شهری با آن روبه روست، ریشه در نابسامانی توسعه روستایی دارد [۷]. توسعه روستایی، به مثابه یکی از زیرمجموعه‌ها و عناصر محوری توسعه ملی، پدیده‌ای پیچیده و چندجانبه است که با بومی‌ترین بخش‌های جامعه ارتباط دارد و مبتنی بر شرایط و ویژگیهای محلی است [۱۱].

در تجربه تاریخی حرکت کشورها به سوی توسعه الگوهای متفاوتی از نقش آفرینی دولت در روند توسعه وجود دارد [۶]. اما امروزه پس از گذشت سال‌ها آزمون و تجربه، تردیدی

باقی نمانده است که دستیابی به توسعه مستلزم حضور و حمایت دولت‌ها است [۲۱]. بدون دخالت و مشارکت دولت توسعه حاصل نمی‌گردد و در صورت حصول نیز نمی‌توان پایداری این توسعه را تضمین نمود [۲۰]. بر این اساس در سال‌های اخیر یکی از استراتژی‌هایی که مورد توجه صاحب نظران و سیاستگذاران برای از بین بردن فقر، اشتغال و کاهش بیکاری در کشورهای مختلف قرار گرفته است تخصیص اعتبارات و تسهیلات از سوی دولت می‌باشد. اعطای اعتبارات و تسهیلات به روستاییان در سطح بین‌المللی از دهه‌های پایانی قرن بیستم به عنوان ابزاری برای توانمندسازی آنان مورد توجه جدی‌تر مسئولین قرار گرفته است [۱۹]. به‌نحوی که تا پایان سال ۲۰۱۹ بیش از ۲۸۴ میلیون نفر در جهان، اعتبارات خرد دریافت نموده‌اند [۱۵]. کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نبوده و در طی دهه‌های اخیر تلاش شده است با اعطای اعتبارات تسهیلات بانکی زمینه را هر چه بیشتر برای توسعه روستاها فراهم آورد [۸]. اعطای تسهیلات و اعتبارات دولتی یکی از اصلی‌ترین منابع تأمین سرمایه در کشور ایران می‌باشد و تاکنون مطالعات و پژوهش‌های مختلفی به بررسی میزان اثربخشی این تسهیلات در توسعه روستایی انجام شده است؛ اما شناسایی موانع و چالش‌های اثربخشی این اعتبارات کمتر مورد عنایت بوده است. شناسایی این موانع می‌تواند زمینه را برای مرتفع نمودن این چالش‌ها فراهم نموده و بستر لازم برای توسعه هرچه بیشتر سکونتگاه‌های روستایی به خصوص در ابعاد اقتصادی را فراهم سازد. بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سوال کلیدی است که "مهمترین موانع در اثربخشی اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی کدام است؟"

۲- پیشینه تحقیق

نظری و عادل [۹] در مقایسه میزان اثربخشی اعتبارات خرد بر اقشار جامعه روستایی در نواحی کوهستانی شهرستان آزادشهر به این نتیجه رسیدند که به تبع وضعیت بهتر درآمدی و بالا بودن متوسط وام دریافتی قشر ثروتمند، اثرگذاری تسهیلات از جنبه‌های مختلف (مانند ایجاد شغل، نسبت وام به کل سرمایه، افزایش درآمد) نسبت به قشر ضعیف بیشتر بوده است. بریمانی و همکاران [۳] با بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی روستایی در شهرستان سلماس به این نتیجه رسیدند که اعتبارات اعطا شده

در توانمندسازی جامعه روستایی موثر بوده است. گروهی که از این تسهیلات بهره مند بوده اند نسبت به افرادی که آن را دریافت نکرده‌اند از لحاظ اقتصادی توانمندتر شده و از نظر روانی (اعتماد به نفس) نیز در وضعیت بهتری قرار دارند. ایزدی و برزگر [۲] در تحقیقی با عنوان کارآفرینی و توسعه روستایی آموزه‌هایی از تجارب کشور چین، چالش‌های متعددی در برنامه‌های کارآفرینی روستایی کشور چین وجود داشته و اتخاذ راهبردهای مناسب نظیر صنعتی‌سازی نواحی روستایی و عرضه خدمات آموزشی موجب موفقیت برنامه‌های کارآفرینی روستایی در این کشور شده است. نتایج پژوهش نوربخش رزمی [۱۰] در روستاهای شهرستان بینالود نشان داده است که در مجموع اعتبارات پرداختی زمینه توسعه روستاهای این منطقه را در ابعاد مختلف اجتماعی، محیطی و به خصوص اقتصادی فراهم ساخته است.

بانرجی [۱۳] با ارزیابی نقش اعتبارات و تسهیلات دولتی در شهر حیدرآباد هند به این نتیجه رسیده است که برنامه‌های اعتبارات خرد تأثیرات مثبتی در ایجاد اشتغال داشته ولی در زمینه توسعه انسانی و افزایش قدرت خرید توفیق چندانی نداشته است. میزان تأثیر این تسهیلات در یاری رساندن به فقرا در گذشته همواره مورد بحث بوده است، اما در سال‌های اخیر همان‌گونه که کرپون و همکاران [۱۵] بیان نموده‌اند این اعتبارات زمینه را برای دسترسی قشر وسیعی از روستاییان به خدمات مالی هموار نموده است از سوی دیگر از جمله مهم‌ترین تأثیرات این تسهیلات رونق فعالیت‌های کشاورزی است که این امر بیشتر متأثر از سود حاصل از فروش محصولات کشاورزی در مقیاس وسیع و همچنین افزایش مصرف کالا و اشتغال می باشد. نتیجه مطالعات کابوسکی و تونسن [۱۶] نشان داده است که برنامه‌های اعتباری که در مناطق روستایی اجرا شده منجر به افزایش دسترسی به اعتبارات و بازارهای مالی شده و تأثیر عمده‌ای این برنامه گسترش مقیاس فعالیت خود اشتغالی خانواده‌ها در بخش‌های مختلف بوده است. به بیان دیگر، این برنامه تأثیری در تنوع اشتغال نداشته و تنها باعث رونق فعالیت‌های موجود شده ولی این برنامه‌ها اثرات ناچیزی بر روی میانگین مصرف و دیگر جنبه‌ها (آموزش، سلامتی و...) داشته است. اولو [۱۸] به بررسی تأثیر منابع مالی در توسعه روستاهای نیجریه پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان داده است که بخش عمده‌ای از روستاییان به دلیل عدم توانایی در بازپرداخت این تسهیلات از دریافت آن منصرف شده‌اند؛ اما در مجموع افرادی که از این تسهیلات استفاده کرده‌اند از نظر کیفیت زندگی رشد قابل توجهی را داشته‌اند. لی

و و هو [۱۷] در تحقیقی تحت عنوان تأثیرات رفاهی اعتبارات خرد بر خانوارهای روستایی به نتایجی همچون: از طریق اعتبارات خرد شاخصهای رفاهی خانوارهای روستایی بهبود می‌یابد با این وجود اکثریت شرکت کنندگان در اخذ اعتبارات خرد ثروتمند هستند در حالیکه این اعتبارات به عنوان یک راهکار در کاهش فقر و سایر توسعه‌های اجتماعی محسوب می‌شود.

بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که مطالعات مختلفی در ارتباط با اعتبارات و تسهیلات دولتی در ایران و سایر کشورها انجام شده است که همه آنها به نوعی به بررسی میزان اثربخشی این اعتبارات و تأثیر آن بر ابعاد مختلف زندگی جامعه روستایی پرداخته‌اند. با توجه به اینکه این تسهیلات یکی از شیوه‌های تأمین سرمایه در روستاهاست که سبب ایجاد اشتغال و افزایش درآمد و توسعه اقتصادی روستاییان می‌شود، از این رو کمتر پژوهشی به بررسی موانع و محدودیتهای این اعتبارات در توسعه روستایی پرداخته است. بر این اساس به نظر می‌رسد با شناسایی این موانع و مرتفع کردن آن می‌توان زمینه را برای افزایش فرصتهای شغلی و درآمدی و در مجموع توسعه روستایی فراهم ساخت.

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و روش تحقیق بصورت توصیفی - تحلیلی می‌باشد. پژوهش حاضر از جمله تحقیقات کمی و با رویکرد آسیب شناسانه و با هدف شناسایی موانع اثربخشی اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی انجام می‌گیرد. سنجش روایی ابزار به کمک ۶ نفر از متخصصین و خبرگان بررسی شد و میزان پایایی آن با آزمون آلفای کرونباخ، اعتبار ۸۰/۵٪ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق شامل کارشناسان و خبرگان دولتی و دانشگاهی آشنا به موضوع تحقیق هستند. بر این اساس در گام اول تحقیق با توجه به ادبیات تحقیق و انجام مصاحبه و تکمیل پرسشنامه به شناسایی مهمترین موانع و آسیب‌های اثربخشی تسهیلات و اعتبارات دولتی در توسعه روستایی پرداخته شد. در گام بعدی شاخص‌های بدست آمده در اختیار ۳۰ تن از خبرگان و کارشناسان قرار داده شد تا به امتیازدهی به آن بپردازند. در ادامه با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی و نرم افزار SPSS مهمترین عوامل اثرگذار شناسایی شد. تحلیل عاملی زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که هدف محقق یافتن عامل‌های مکنون جهت تلخیص

داده‌ها از بین مجموعه‌ای از آن‌ها باشد، روش کارآیی است. هدف بیشتر مطالعات تحلیل عاملی خلاصه کردن ماتریس همبستگی‌ها به شیوه‌ای است که بتوان آن‌ها را بر حسب چند عامل زیربنایی تبیین کرد.

۴- یافته‌های تحقیق

الف- اولویت‌بندی مهم‌ترین موانع اثرگذار

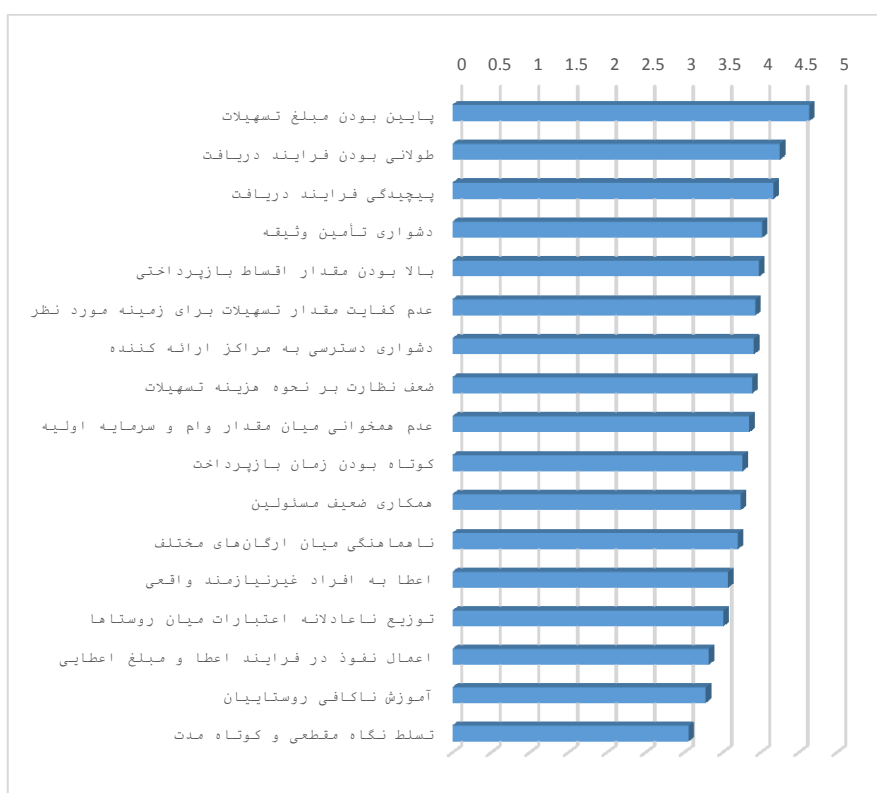
به منظور شناسایی مهم‌ترین موانع و چالش‌های اعتبارات و تسهیلات دولتی در سکونتگاه‌های روستایی با استفاده از پیشینه تحقیق و انجام مصاحبه با کارشناسان و خبرگان ۱۴ شاخص شناسایی شد. برای سنجش دیدگاه پاسخگویان از طیف پنج قسمتی لیکرت استفاده گردید که از خیلی کم (۱)، کم (۲)، متوسط (۳)، زیاد (۴)، و خیلی زیاد (۵) رتبه‌بندی شده است. جدول ۱ نظرات پاسخگویان در ارتباط مهم‌ترین موانع مؤثر در اثربخشی اعتبارات دولتی در توسعه سکونتگاه‌های روستایی را نشان می‌دهد.

جدول ۱- رتبه‌بندی مهم‌ترین موانع اثربخشی اعتبارات دولتی در توسعه روستایی

رتبه	شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	پایین بودن مبلغ تسهیلات	۴/۶۴	۰/۷۳۶	۱۷/۳۵
۲	طولانی بودن فرایند دریافت	۴/۲۵	۰/۸۶۸	۲۰/۹۱
۳	پیچیدگی فرایند دریافت	۴/۱۷	۰/۸۵۴	۲۰/۹۸
۴	دشواری تأمین وثیقه	۴/۰۲	۰/۹۰۶	۲۲/۵۳
۵	بالا بودن مقدار اقساط بازپرداختی	۳/۹۸	۰/۵۳۷	۱۳/۴۹
۶	عدم کفایت مقدار تسهیلات برای زمینه مورد نظر	۳/۹۳	۰/۸۰۰	۲۰/۳۵
۷	دشواری دسترسی به مراکز ارائه‌کننده	۳/۹۱	۰/۹۱۵	۲۳/۴۰
۸	ضعف نظارت بر نحوه هزینه تسهیلات	۳/۸۹	۱/۰۵۹	۲۷/۲۲
۹	عدم همخوانی میان مقدار وام و سرمایه اولیه	۳/۸۵	۰/۸۹۴	۲۳/۲۲
۱۰	کوتاه بودن زمان بازپرداخت	۳/۷۶	۰/۹۹۳	۲۶/۴۰
۱۱	همکاری ضعیف مسئولین	۳/۷۴	۱/۰۴۲	۲۷/۸۶
۱۲	ناهماهنگی میان ارگان‌های مختلف	۳/۷۲	۰/۹۴۰	۲۵/۴۰
۱۳	اعطا به افراد غیرنیازمند واقعی	۳/۵۷	۱/۰۰۳	۲۸/۰۹
۱۴	توزیع ناعادلانه اعتبارات میان روستاها	۳/۵۱	۰/۸۸۷	۲۵/۰۵
۱۵	اعمال نفوذ در فرایند اعطا و مبلغ اعطایی	۳/۳۲	۱/۳۱۲	۳۷/۲۷
۱۶	آموزش ناکافی روستاییان	۳/۲۸	۱/۰۷۰	۳۰/۷۴
۱۷	تسلط نگاه مقطعی و کوتاه مدت	۳/۰۶	۰/۶۹۰	۱۹/۹۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همانگونه که مشاهده می‌شود مقایسه میانگین نظرات کارشناسان و خبرگان نشان می‌دهد که پنج متغیر مهم شامل: پایین بودن مبلغ تسهیلات با میانگین ۴/۲۴، طولانی بودن فرایند دریافت تسهیلات با میانگین ۴/۱۵، پیچیدگی فرایند دریافت تسهیلات با میانگین ۴/۰۴، دشواری تأمین وثیقه با میانگین ۴/۰۲ و بالا بودن اقساط بازپرداختی با میانگین ۳/۹۸ می‌باشد.



شکل ۱- رتبه‌بندی مهمترین موانع اثربخشی اعتبارات دولتی در توسعه روستایی

ب- تحلیل عاملی مؤلفه‌های مؤثر بر اثربخشی اعتبارات دولتی در توسعه روستایی در تحقیق حاضر از تحلیل عاملی اکتشافی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شده است. بررسی آزمون^۱ KMO و بارتلت^۲: در تحقیق حاضر مقدار KMO برابر با ۰/۸۳ به دست آمد که نشان می‌دهد وضعیت داده‌ها برای تحلیل عاملی در حد خوب است. از طرفی، آماره بارتلت نیز در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار است ($X^2=5583/871$ و $p=0/000$) که حاکی از این موضوع است که ماتریس همبستگی‌هایی که پایه تحلیل عاملی قرار می‌گیرند در جامعه برابر با صفر نیست. در این تحقیق مبنای معنی‌داری بار عاملی ۰/۵۰ تعیین شد. برای تعیین تعداد عوامل با توجه به ملاک کیسر^۳ (قرار دادن مقدار ویژه ۱ برای تعیین تعداد عامل‌ها)، پنج عامل استخراج شدند. در جدول ۲ تعداد عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه هریک از آن‌ها، درصد واریانس هریک از عوامل و فراوانی تجمعی درصد واریانس بیان شده است.

جدول ۲- عوامل استخراج شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
اقتصادی	۲/۵۷۶	۵۱/۵۲	۵۱/۵۲
نهادی - ساختاری	۱/۱۷۳	۲۳/۴۶	۷۴/۹۹
ضعف نظام اداری	۰/۵۳۵	۱۰/۶۹	۸۵/۶۹
ضعف نظام پایش و نظارت	۰/۴۶۲	۹/۲۳	۹۴/۹۲
ضعف نظام آموزشی - مدیریتی	۰/۲۵۴	۵/۰۷	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

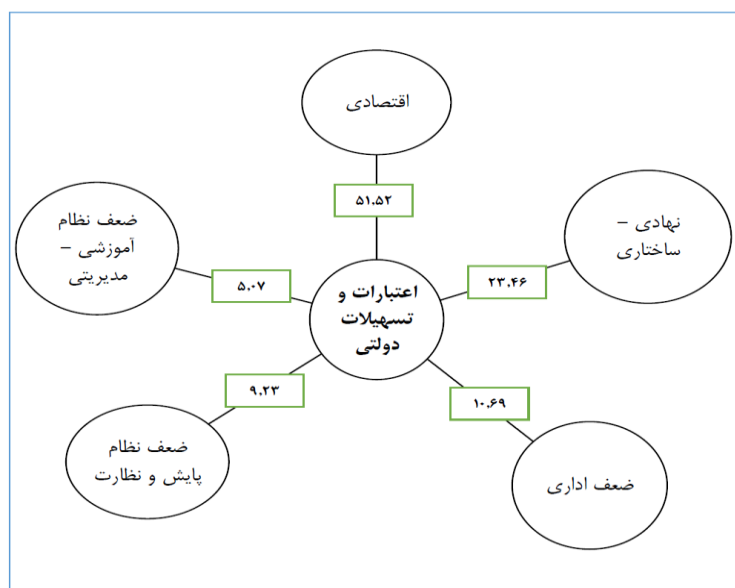
مشخصه ویژه که در واقع مجموع مجذورات بارهای عاملی هر عامل است، واریانس تبیین شده به وسیله آن عامل را تبیین می‌کند. این مقدار کل واریانس، ریشه مشخصه یا ارزش ویژه عامل است که هر چقدر ارزش ویژه عاملی زیاد باشد آن عامل واریانس بیشتری را تبیین می‌کند. بر مبنای این مقدار و بعد از چرخش عاملی به روش واریماکس، در تحقیق حاضر پنج عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شدند که به ترتیب گزارش حداکثر واریانس مرتب شده‌اند. این عامل‌ها با توجه به ماهیت عوامل نامگذاری شده‌اند.

جدول ۳- عوامل مؤثر بر اثربخشی اعتبارات دولتی در توسعه روستایی به همراه بار عاملی

نام عامل	شاخص	بار عاملی
اقتصادی	پایین بودن مبلغ تسهیلات	۰/۸۹۵
	بالا بودن مقدار اقساط بازپرداختی	۰/۷۳۴
	عدم کفایت مقدار تسهیلات برای زمینه مورد نظر	۰/۸۴۱
	عدم همخوانی میان مقدار وام و سرمایه اولیه	۰/۸۷۱
نهادی - ساختاری	دشواری تأمین وثیقه	۰/۷۵۸
	پیچیدگی فرایند دریافت	۰/۸۸۴
	طولانی بودن فرایند دریافت	۰/۸۲۶
	اعمال نفوذ در فرایند اعطا و مبلغ اعطایی	۰/۷۳۵
ضعف اداری	دشواری دسترسی به مراکز ارائه کننده	۰/۷۰۳
	کوتاه بودن زمان بازپرداخت	۰/۷۶۹
	ناهماهنگی میان ارگان‌های مختلف	۰/۸۹۱
ضعف نظام پایش و نظارت	ضعف نظارت بر نحوه هزینه تسهیلات	۰/۸۵۲
	همکاری ضعیف مسئولین	۰/۶۵۷
	تسلط نگاه مقطعی و کوتاه مدت	۰/۵۹۴
ضعف نظام آموزشی - مدیریتی	آموزش ناکافی روستاییان	۰/۸۶۲
	اعطا به افراد غیرنیازمند واقعی	۰/۷۶۶
	توزیع ناعادلانه اعتبارات میان روستاها	۰/۶۸۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج تحلیل عاملی حاکی از آن است که مهمترین موانع در اثربخشی اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی به عوامل ۱- اقتصادی، ۲- نهادی - ساختاری، ۳- ضعف نظام اداری، ۴- ضعف نظام پایش و نظارت و ۵- ضعف نظام آموزشی - مدیریتی دسته بندی می‌شوند که عامل اول یعنی اقتصادی بیشترین سهم (۵۱/۵۲) و عامل آموزشی - مدیریتی کمترین سهم (۵/۰۷) را در تبیین کل متغیرها دارند. بنابراین عوامل اقتصادی با مقدار ویژه ۲/۵۷ مهمترین چالش در این زمینه می‌باشد.



شکل ۲- عوامل و درصد واریانس عوامل استخراج شده

- موانع اقتصادی

یکی از اصلی‌ترین موانع در اثربخشی اعتبارات و تسهیلاتی که از سوی دولت اهدا میشود به عوامل اقتصادی باز می‌گردد. از نظر روستاییان مبلغ این تسهیلات پایین است و برای راه‌اندازی اشتغال و یا زمینه‌سازی برای توسعه اقتصادی جوابگو نیست. همچنین مقدار اقساط پرداختی نیز بالاست و روستاییان توان بازپرداخت آن را در قالب اقساط تعیین شده ندارند. در برخی موارد با وجودی که دریافت‌کنندگان دارای سرمایه‌ای اولیه هستند اما این تسهیلات با میزان سرمایه آنان همخوانی ندارد و لذا متقاضیان را از دریافت آن منصرف می‌نماید.

- نهادی - ساختاری

یکی دیگر از محدودیتهای استفاده از اعتبارات و تسهیلات دولتی به مشکلات و ضعف‌های نهادی و ساختاری باز میگردد. در این زمینه یکی از مشکلات اساسی مربوط به تأمین وثیقه از سوی متقاضیان است. در اغلب موارد مراکز ارائه‌کننده این تسهیلات

شرط لازم را ارائه ضامن معتبر (کارمند رسمی و فیش حقوقی) بیان می‌کنند که روستاییان توان تأمین آن را ندارند. همچنین طولانی و پیچیده بودن فرایند دریافت این تسهیلات برخی از متقاضیان را از دریافت آن منصرف نموده و یا به سختی می‌اندازد. همچنین اعمال نفوذ افراد قدرتمند از دیگر مواردی است که در این زمینه اثرگذار بوده و موجب بی-اعتمادی روستاییان می‌شود.

- ضعف نظام اداری

از جمله مهمترین موانع در اثربخشی اعتبارات در توسعه روستاها باید به ضعف نظام اداری اشاره نمود. به دلیل کمبود مراکز و موسسات مالی و اعتباری که مسئولیت ارائه تسهیلات را بر عهده دارند؛ دسترسی روستاییان به آنها با دشواری روبروست. معمولاً این مراکز در شهرهای بزرگ استقرار دارند و رفت و آمد مکرر روستاییان برای مراجعه به این مراکز مستلزم صرف وقت و هزینه از سوی آنان است. مشکلات مربوط به دسترسی به این مراکز و همچنین ناهماهنگی میان دستگاه‌ها و ارگان‌های درگیر در این فرایند از جمله موانع و مشکلات اثرگذار در این زمینه است.

- ضعف نظام پایش و ارزیابی

یکی دیگر از موانع اثرگذاری اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی باید به ضعف نظام پایش و ارزیابی اشاره کرد. این تسهیلات عموماً به منظور اشتغالزایی و ایجاد صنایع کارگاهی و موارد مشابه پرداخت می‌شود؛ اما در برخی موارد به دلیل عدم حمایت و ضعیف بودن نهادهای نظارتی، تسهیلات دریافتی در موارد غیرضروری همچون خرید لوازم منزل، سرمایه‌گذاری در شهر و هزینه می‌گردد و در عمل نقشی در توسعه روستایی ندارد. همچنین تسلط نگاه مقطعی و کوتاه مدت برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران و ضعف همکاری مسئولین و نهادهای مربوطه از دیگر موانع اثرگذار در این زمینه است.

- ضعف نظام آموزشی - مدیریتی

لازمه اثرگذاری اعتبارات دولتی در توسعه روستایی اعطای این تسهیلات به افرادی است که صلاحیت لازم را داشته‌اند و همچنین در این زمینه آموزش کافی را دیده‌اند. در برخی موارد این تسهیلات به افرادی اعطا می‌گردد که برای راه‌اندازی اشتغال و کارآفرینی صلاحیت لازم را نداشته و آموزشی را نیز دریافت نکرده‌اند. مواردی از این دست ضمن

اینکه برخی از افراد با تجربه را از این تسهیلات محروم می‌نماید، موجب هدررفت سرمایه ملی می‌گردد. همچنین در برخی موارد نحوه توزیع این اعتبارات نیز عادلانه نمی‌باشد و ملاک توزیع تنها بر اساس میزان جمعیت روستاها، میزان گردش مالی افراد و است که نیازمند اصلاح و تجدیدنظر می‌باشد.

۵- نتیجه‌گیری

با وجودی که طی دهه‌های اخیر نسبت جمعیت روستایی به جمعیت شهری کاهش چشمگیری یافته است، اما همچنان سکونتگاه‌های روستایی بخش عظیمی از جمعیت کشور را در خود جای داده‌اند. همچنین بخش وسیعی از تولیدات کشاورزی کشور به سکونتگاه‌های روستایی مربوط است که در معرض ناپایداری قرار داشته و از نظر اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی و بویژه اقتصادی با مشکل روبرو هستند. با توجه به درآمد کم روستاییان و بویژه کشاورزان کوچک که سهم عمده‌ای از کشاورزان ایران را تشکیل می‌دهند، نمی‌توان انتظار داشت که نیازهای مالی و کمبودهای سرمایه را خود آنان برطرف کنند. توان مالی اندک آنان سبب شده است که نیاز به سرمایه یا اعتبارات به منظور دسترسی به خدمات و نهاده‌های جدید برای گذار از کشاورزی سنتی و همچنین رفع نیازهای مصرفی و هزینه‌های جاری تولید، بیشتر گردد. بنابراین اعطای تسهیلات و اعتبارات از سوی دولت به روستاییان راهگشای بسیاری از مشکلات آنهاست. اغلب افراد روستایی به لحاظ اقتصادی از بنیه مالی ضعیفی برخوردار بوده و عمدتاً توانایی ایجاد فرصت‌های شغلی و راه‌اندازی کسب و کار را ندارند. اعطای این تسهیلات می‌تواند ضمن افزایش فرصت‌های شغلی و درآمدی برای روستاییان، زمینه را برای پایداری آنها فراهم سازد. با وجود تلاش‌های دولت برای حمایت از کارآفرینان کوچک و متوسط مقیاس به ویژه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، شواهد نشان می‌دهد این هدف آنچنان که شایسته می‌باشد حاصل نشده است. بر این اساس در پژوهش حاضر به شناسایی مهمترین موانع در اثربخشی اعتبارات و تسهیلات دولتی در توسعه روستایی پرداخته شد. با توجه به نتایج تحقیق ۵ عامل اصلی شناسایی شد که عبارتند از: عامل اقتصادی با مقدار ویژه ۲/۵۷؛ نهادی - ساختاری با مقدار ویژه ۱/۱۷، ضعف نظام اداری با مقدار ویژه ۰/۵۳۵، ضعف نظام پایش با مقدار ویژه ۰/۴۶۲، ضعف نظام آموزشی - مدیریتی با مقدار ویژه ۰/۲۵۴.

نتایج تحقیق نشان داد که بخش عمده‌ای از چالش‌ها و موانع اثرگذار در این زمینه به پایین بودن مبلغ تسهیلات و مشکلات مربوط به تأمین وثیقه و پیچیده و طولانی بودن فرایند نام‌نویسی و دریافت این تسهیلات باز می‌گردد. در همین ارتباط برخی از مشکلات و موانع موجود نیز به نظام اداری و مدیریتی و نظارتی مرتبط می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده و یافته‌ها می‌توان پیشنهادهایی را بدین صورت ارائه کرد تا زمینه دسترسی آسان‌گسترده کارآفرینان و مردم محلی متقاضی به اعتبارات و تسهیلات را فراهم سازد: افزایش مبلغ وام در زمینه دامداری و کشاورزی به علت پرهزینه بودن این مشاغل، توجه به توزیع عادلانه وام در بین همه متقاضیان روستایی؛ ارائه وام‌های کم بهره و دوره‌های بازپرداخت بلند مدت برای روستاییان که کسب و کارهای جدیدی را راه اندازی نمایند؛ اطلاع رسانی به موقع و دقیق از چگونگی دریافت وام، میزان وام و غیره، یکی از عواملی است که باعث می‌شود روستاییانی که دارای مسافت طولانی نسبت به شهر و مرکز دهستان و بخش هستند در این زمینه آگاه شوند و با شناخت کافی از این موضوع انگیزه بیشتری برای دریافت وام پیدا کنند؛ وجود سازمان‌ها و مراکز توزیع وام در روستاهای مرکزی (مرکز دهستان و بخش و ...) برای دسترسی آسان روستاهای اطراف و دورافتاده به این سازمانها و از بین رفتن مسافت عاملی در افزایش انگیزه روستاییان برای دریافت وام می‌باشد؛ حمایت دولت از روستاییان متقاضی وام‌های خود اشتغالی از طریق از بین بردن قوانین دست و پاگیر برای پرداخت و توزیع وام و ایجاد تنوع بیشتر در مشاغلی که وام به آنها تعلق می‌گیرد. با توجه به مقدار کم وام نباید حتما انتظار ایجاد شغل جدید وجود داشته باشد بنابراین پیشنهاد می‌شود که راهبرد وام‌های خود اشتغالی در راستای توسعه فعالیت‌های اقتصادی جاری متقاضیان مورد استفاده قرار گیرد. در انتها پیشنهاد می‌شود ضمن انجام مطالعات و پژوهشهای مشابه در مناطق و استانهای مختلف، برنامه‌های توسعه روستایی با ماهیت همه جانبه و غیرمتمرکز و با نگاه ویژه به روستاهای محروم مورد توجه قرار گیرد.

توضیحات

1. Kaiser-Meyer-Olkin
2. Bartlett Test
3. Kaiser Criteria

مرجع‌ها

- [۱] امانپور، سعید؛ مختاری، صادق؛ ویسی، الهام (۱۳۹۴). تحلیل فضایی و سنجش سطح توسعه یافتگی نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۹۷-۱۱۰.
- [۲] ایزدی، حسن؛ برزگر، سپیده (۱۳۹۲). کارآفرینی و توسعه روستایی آموزه‌هایی از تجارب کشور چین، پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۲.
- [۳] بریمانی، فرامرز؛ نیک‌منش، زهرا؛ خداوردی، سهیلا (۱۳۹۱). نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی روستایی نمونه موردی شهرستان سلماس، فصلنامه اقتصاد و فضای روستایی، شماره ۱، سال ۱.
- [۴] سعیدی، عباس؛ رستگار، ابراهیم (۱۳۸۸). اثربخشی طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در توسعه اجتماعی-اقتصادی سکونتگاههای روستایی مورد: روستاهای بخش وراوی (شهرستان مهر)، نشریه علمی پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال هفتم، شماره ۲۲.
- [۵] طاهرخانی، مهدی؛ نعمتی، رضا (۱۳۹۱). اولویت بندی مسائل توسعه روستایی با تأکید بر دیدگاههای روستائیان مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان خرم‌آباد، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال اول، شماره ۲.
- [۶] کاظمی، حجت (۱۳۹۳). جهانی شدن و دولت‌های توسعه‌گرا؛ سویه‌های تغییر و تداوم نقش دولت در فرایند توسعه، فصلنامه سیاست، دوره ۴۴، شماره ۱.
- [۷] مطیعی‌لنگرودی، سید حسن؛ بخشی، زهرا (۱۳۸۹). نقش اعتبارات بهسازی مسکن در توانمندی و ماندگاری جمعیت روستایی دهستان بیهق، شهرستان سبزوار، مجله پژوهشهای جغرافیای انسانی، شماره ۷۲.
- [۸] نجفی، بهاء‌الدین، یعقوبی، وحید (۱۳۸۴). تأمین مالی خرد: راهکارهای نوین برای کاهش فقر در جوامع روستایی، اقتصاد کشاورزی و توسعه شماره ۴۹.
- [۹] نظری، علی؛ عادل، جواد (۱۳۹۰). مقایسه میزان اثربخشی اعتبارات خرد بر اقشار جامعه روستایی در نواحی دشتی و کوهپایه‌ای شهرستان آزادشهر، فصلنامه انجمن جغرافیدانان ایران، سال ۹، شماره ۳۱.
- [۱۰] نوربخش رزمی، زهرا (۱۳۹۲). تحلیل نقش فعالیتهای غیرکشاورزی در ارتقای کیفیت زندگی مورد روستاهای بخش شاندیز شهرستان بینالود، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- [۱۱] نوری، سید هدایت اله؛ احمدی شاپورآبادی، محمد علی (۱۳۹۲). راهبردهای توسعه روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، دوره ۲، شماره ۴.

- [12] Ake, c. (1996). Democracy and development in Africa, the brooking Institute, Washington d.c.
- [13] Banerjee, A.V. and Mullainathan, S. (2010, April). The shape of temptation: Implications for the economic lives of the poor. MIT working paper.
- [14] Bjarstig, T., and Sandstorm, C. (2017). Public-private partnerships in a Swedish rural context – A policy tool for the authorities to achieve sustainable rural development? *Journal of Rural Studies*, **49**, 58 – 68.
- [15] Crepon, B., Florencia, D., Esther, D. and William, P. (2019). Impact of microcredit in rural areas of Morocco: Evidence from a Randomized Evaluation, working paper, 1 – 18.
- [16] Kaboski, J.P. and Townsend, R.M. (2009). Importance of agricultural credit for rural development of Bangladesh: a descriptive approach. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, **2**(1), 68-83.
- [17] Li, X., Gan, C., and Hu, B. (2011). The welfare impact of microcredit on rural households in china, *The Journal of Socio-Economics*, **40**, 404- 411, Doi: 10.1016/j.soc.2011.04.012.
- [18] Olu, O. (2019). Impact of microfinance on entrepreneurial development: The case of Nigeria, The International Conference on Economics and Administration, Faculty of Administration and Business, University of Bucharest, Romania, ICEA – FAA Bucharest, 14-15th November 2009, 536-545.
- [19] Ugwo, D.S. (2012). Effects of agricultural reforms on the agricultural sector in Nigeria. *African Studies and Development*, **4**(2), 151 – 175.
- [20] Warren Flint, R. (2013). *Practice of Sustainable Community Development A Participatory Framework for Change*. Springer

Science+Business Media New York 2013. Springer New York Heidelberg Dordrecht London.

- [21] You, H. (2017). Sustainable livelihoods and rural sustainability in China: Ecologically secure, economically efficient or socially equitable? *Resources, Conservation and Recycling*, **120**, 1–13.

محمدفرزاد میرزایی قلعه

دکتری برنامه‌ریزی کارآفرینی مناطق روستایی و مدیر کل گردشگری میراث فرهنگی و صنایع دستی شورای عالی مناطق آزاد
تهران، خیابان وزرا، کوچه ۳۷، شورای عالی مناطق آزاد.
رایانشانی: mirzaee_farzad@yahoo.com

هادی قره‌گوزلو

دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی مناطق آزاد
تهران، خیابان وزرا، کوچه ۳۷، شورای عالی مناطق آزاد.
رایانشانی: hadi_ghargozloo@yahoo.com